

O'SMIRLARNING SHAXS SIFATIDA RIVOJLANISHIDA OTA-ONALARNING ROLI**Raximberdiyeva Mehriniso Xosilbek qizi**

Ajiniyoz nomidagi NDPIning Pedagogika fakulteti

Psixologiya talim yonalishi 2-Z guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15826273>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, shaxsiy rivojlanish bosqichlari va bu jarayonda ota-onalarning tutgan o'rni yoritilgan. Ota-onalarning bolaga nisbatan psixologik yondashuvi, muloqot uslubi va tarbiya shakllari o'smirning emotsional barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuvchanligiga qanday ta'sir ko'rsatishi ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda ota-onalarning qo'llab-quvvatlovchi, tushunuvchi va hurmatga asoslangan munosabatlari o'smir shaxsining sog'lom shakllanishiga olib kelishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, ota-onalik, psixologik yondashuv, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, tarbiya uslublari, emotsional qo'llab-quvvatlash.

THE ROLE OF PARENTS IN THE PERSONAL DEVELOPMENT OF ADOLESCENTS

Abstract. This article explores the psychological characteristics of adolescence, the stages of personal development, and the crucial role of parents in this process. It analyzes how parenting styles and communication patterns affect adolescents' emotional stability and social adjustment. The study highlights that supportive, understanding, and respectful parental attitudes significantly contribute to the healthy formation of adolescent personality.

Keywords: adolescence, parenting, psychological approach, personal development, social adaptation, parenting styles, emotional support.

РОЛЬ РОДИТЕЛЕЙ В РАЗВИТИИ ПОДРОСТКОВ КАК ЛИЧНОСТЕЙ

Аннотация. В статье рассматриваются психологические особенности подросткового возраста, этапы личностного развития и роль родителей в этом процессе. Освещается влияние стилей воспитания и форм общения родителей на эмоциональную устойчивость и социальную адаптацию подростков. Подчеркивается, что поддерживающие, понимающие и уважающие отношения родителей способствуют формированию зрелой личности подростка.

Ключевые слова: подростковый возраст, родительство, психологический подход, личностное развитие, социальная адаптация, методы воспитания, эмоциональная поддержка.

Oila – shaxs tarbiyasining birinchi ijtimoiy muhitidir. Ayniqsa, o'smirlik davrida bolaning psixologik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida ota-onaning tutgan o'rni beqiyosdir.

Bu davr inson hayotidagi eng muhim va o'tish davrlaridan biri bo'lib, shaxsiylikni anglash, mustaqil fikrlash, ijtimoiy me'yorlarni qabul qilish va hayotiy qadriyatlarni shakllantirish bosqichlarini o'z ichiga oladi. O'smirlik – 11–18 yoshlarni qamrab oluvchi psixofiziologik o'sish bosqichi bo'lib, bu davrda o'quvchilar jismoniy, emotsional va ijtimoiy o'zgarishlarga duch keladilar.

Ericksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bu davrda “shaxsiylikni shakllantirish yoki rol chalkashligi” inqirozi yuz beradi. O'smirlar “men kimman?”, “qanday bo'lishni xohlayman?” kabi savollarga javob izlay boshlaydilar [1]. Shaxsning shakllanishi inson hayotining barcha bosqichlarida davom etadigan murakkab va ko'p omilli jarayondir. Ayniqsa, o'smirlik davri bu jarayonning eng muhim va mas'uliyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Bu davrda inson nafaqat jismonan, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham jadal o'zgarishga uchraydi. O'smir o'z "men"ini anglay boshlaydi, o'ziga xoslik va mustaqillikka intiladi, shuningdek, atrofdagilarning unga nisbatan munosabatini teran his qiladi. Shu sababli bu davrda shaxsiy rivojlanishga ta'sir etuvchi muhim omillarni o'rganish alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu omillar ichida eng asosiylaridan biri bu – ota-onalarning tutumi, munosabati va tarbiya uslubidir. Oila — insonning ilk ijtimoiylashuvi, qadriyatlarni egallashi, axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishi va psixologik ehtiyojlarining qondirilishida birlamchi muhitdir.

Ayniqsa, o'smirlik davrida ota-onalarning farzandiga bo'lgan munosabati, unga bergan e'tibori va emotsional qo'llab-quvvatlovi o'smir shaxsining barqaror shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy psixologik yondashuvlarga ko'ra, ota-onaning o'z farzandi bilan olib boradigan muloqoti, unga bo'lgan ishonchi va mustaqil qaror qabul qilishga imkon berishi — o'smirda sog'lom "men" obrazining shakllanishiga xizmat qiladi. Aksincha, qattiqqo'llik, befarqlik yoki haddan tashqari nazorat kabi yondashuvlar esa o'smirda ichki ziddiyat, o'ziga ishonchsizlik, tajovuzkorlik yoki ijtimoiy chekinishga olib kelishi mumkin. Mazkur maqolada o'smirlarning shaxs sifatida rivojlanishida ota-onalarning roli, tarbiya uslublari va psixologik yondashuvlarning ta'siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, ota-onalarning ijobiy va salbiy munosabatlari o'smirning psixik rivojlanishiga qanday ta'sir qilishi amaliy misollar asosida yoritiladi. Ota-onaning o'smirlarga nisbatan psixologik yondashuvi : Ota-onalar o'z farzandlarini faqat moddiy ta'minlash emas, balki psixologik jihatdan ham qo'llab-quvvatlashlari zarur. Rivojlanayotgan o'smirlar doimiy e'tibor, tushunish, mehr va sabrni talab qiladilar. Ularni tanbeh emas, muloqot orqali tushunishga intilish ota-onaning asosiy vazifalaridan biridir.

Demokratik uslubdagi ota-onalar o'smirlar bilan sog'lom munosabatlarni yo'lga qo'yishga harakat qiladilar. Bu uslub bolada mas'uliyat hissi, o'z fikrini bildirish qobiliyati va muammolarni mustaqil hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi [2]. Ota-onalarning noto'g'ri munosabatining salbiy oqibatlar: O'ta avtoritar yoki befarq ota-onalik yondashuvlari o'smirning o'ziga ishonchini pasaytiradi, tajovuzkorlikni kuchaytiradi va ijtimoiy moslashuvga to'sqinlik qiladi. Shuningdek, emotsional ehtiyojlar qondirilmagan bo'lsa, o'smirlar depressiya, ijtimoiy ajralish yoki nosog'lom muhitlarga moyillik kabi muammolarga duch kelishlari mumkin [3]. Shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash: Ota-onaning ijobiy fikrlari, qiziqishlariga hurmat bilan qarashi, har bir muvaffaqiyatni qo'llab-quvvatlashi o'smirda sog'lom shaxsiylikning shakllanishiga olib keladi. Bolaning mustaqil qaror qabul qilishiga imkon berish, ijtimoiy faoliyatga jalb qilish, birgalikda vaqt o'tkazish shaxsiy yetuklikka asos bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlik davridagi shaxsiy shakllanishda ota-onaning roli nihoyatda muhimdir. Ota-onalar farzandlarining emotsional holatini tushunib, ularni qo'llab-quvvatlasalar, jamiyatda yetuk, maqsadga yo'naltirilgan va mas'uliyatli shaxslar kamol topadi.

Oila muhitidagi ilqlik va ishonch o'smirni ichki barqarorlikka, psixologik sog'lomlikka va ijtimoiy faol shaxsga aylantiradi. O'smirlik – inson hayotida murakkab va mas'uliyatli bosqich bo'lib, bu davrda shaxsiy ong shakllanadi, hayotga bo'lgan munosabat mustahkamlanadi, o'zini anglash ehtiyoji kuchayadi. Ana shu jarayonda ota-onalarning roli beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Farzandining ichki dunyosini tushunishga intiluvchi, unga ishonch bilan qaraydigan, qo'llab-quvvatlovchi ota-onalar o'smirning shaxsiy barqarorlikka erishishida kuchli turtki bo'ladilar.

Maqolada ta'kidlanganidek, demokratik yondashuvli oilalarda voyaga yetayotgan bolalar ko'proq ijtimoiy faol, o'z fikrini ochiq bildiruvchi, mas'uliyatli va psixologik jihatdan barqaror shaxsga aylanishadi. Aksincha, qat'iy nazorat, befarqlik yoki haddan ortiq erkatlash kabi noto'g'ri tarbiya usullari o'smirlarning o'ziga ishonchini pasaytiradi, ichki konfliktlarni kuchaytiradi va jamiyatda o'z o'rnini topish jarayonini qiyinlashtiradi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bolalikdan boshlab ota-onasi bilan iliq munosabatda bo'lgan o'smirlar emotsional jihatdan sog'lom, empatik, kommunikativ va kelajak rejalari aniq bo'lgan shaxslarga aylanadi. Shu bois ota-onalar har bir farzandini individual yondashuv asosida tarbiyalab, uni tinglash, tushunish va yo'l ko'rsatishda doimiy ishtirokchi bo'lishlari muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, o'smirning shaxs sifatida rivojlanishi — bu nafaqat biologik va psixologik o'zgarishlar jarayoni, balki oilaviy muhit, ota-onaning yondashuvi, mehr-muhabbat va ishonchga asoslangan murakkab psixosijtimoiy shakllanishdir. Shunday ekan, har bir ota-ona farzandining mustahkam shaxs sifatida kamol topishida o'z o'rnini chuqur anglab, doimiy ruhiy tayanch va ijtimoiy ko'mak manbai bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Erickson, E. H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: W. W. Norton & Company.
2. Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. The Journal of Early Adolescence.
3. Айзензон М. И. (2003). Возрастная психология. Москва: Академия.
4. Ayupova X. X. (2022). Psixologik yondashuvlarda shaxs rivoji. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni "Inson qadri uchun" tamoyili asosida ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish konsepsiyasi.